

THE SPACE AND THE TIME OF THE CONFESSION

Monica Andrei (Bako)

PhD Student, UMFST „George Emil Palade”, Tîrgu Mureş

Abstract: A key element of Radu Petrescu's poetics is the Idea, with a clear component of temporality, based on an immersion in the past and a return to the present, the mechanism of revelation of the Idea being the rhythm and the stylistic dimension, as dynamic of creation and interiority. If the first journals give an important place to the interiority, the avatars of the ego, the subjective experiences, the journals of the last years suppose a clearer highlight of the social ego, which is more and more visible in these pages, Alexandru George perceiving, in this externalization a kind to record the frustrations triggered by the lack of an adequate reception of the ideas and principles expressed in books and articles.

Keywords: temporality, Idea, journal, rhythm, interiority

Spre deosebire de Marcel Proust, Radu Petrescu este conștient de imposibilitatea regăsirii timpului pierdut, cum observă Mircea Bentea, deoarece imaginile oricât de plastice declanșează un sentiment de nostalgie, momentul scrierii fiind cel care mai poate recupera doar fragmente, fărîme ale formelor și reprezentărilor trecutului.

Mircea Bentea alcătuiește un inventar minuțios al jurnalelor lui Radu Petrescu, surprinzînd acele dimensiuni, evenimente și fapte care sunt capabile să refacă itinerariul unei vieți, al unui destin (lista unor lecturi, perioada tîrgovișteană, epoca studiilor universitare, figurile marilor dascăli - Călinescu, Marino, Vianu, unele asperități, momente de criză și de dificultăți, inerente în contextul epocii comuniste, sau chiar o „monotonie aparentă” deoarece se bazează pe o tonalitate reținută, obiectivată¹, dar și atmosfera cenușie, monocordă, sau ironizarea, parodiarea unor „personaje” ale literaturii vreme. Conturînd traiectoria biografiei scriitorului, Mircea Mihăieș analizează jurnalele *Oceanul întors*, *A treia dimensiune și Părul Bernicei*, interpretînd dimensiunile jurnalului de existență, cu inventarierea datelor și gesturilor cotidiene, ale vieții din mediul familial etc.

Ion Bogdan Lefter a comentat jurnalul lui Radu Petrescu, între altele și din unghiul jocurilor lingvistice, considerînd că aceste texte diaristice pot fi percepute din mai multe perspective, profitabile pentru o înțelegere nuanțată a lor: „roman al lecturii”, prin comentarii și citate din literatura română și literatura universală, „roman al creației propriu-zise, al gestației și scrierii prozelor sale”, „roman al scrierii jurnalului însuși”, „tratată de teorie a literaturii”, astfel încît jurnalul ni se revelează ca o configurație narativă autobiografică supraetajată, în care se intersectează teme recurente, motive, simboluri sau reprezentări ale imaginarului. Criticul Mihai Dinu Gheorghiu apreciază *Oceanul întors* pentru caracterul aforistic al unor interpretări și analize ale unor opere importante ale literaturii universale, considerînd că aceste fragmente eseistice de mare subtilitate și rafinament teoretic și intelectual ar merita să fie publicate separat, într-un volum ce s-ar cuveni intitulat „Privind cartea”².

În afară de consemnarea tribulațiilor cotidianului, Mihai Dinu Gheorghiu consideră că jurnalul lui Radu Petrescu înregistrează etapelor, momentele și evoluția actului creator, în timp ce Marian Papahagi observă că specificul jurnalelor este „continua discuție asupra

¹ Ion Vlad, *Lectura romanului*, Editura Dacia, Cluj-Napoca, 1983, p. 81.

² Mihai Dinu Gheorghiu, *Reflexe condiționate*, Editura Cartea Românească, 1984, p. 8.

rațiunilor, izbînzilor și eșecurilor propriului scris”³. Pe de altă parte, Marin Mincu observă interesul reiterat pentru verbul „a scrie”, pentru viața transpusă în planul scriiturii⁴, însă Dan Cristea consideră predilecția pentru scris, cuvînt și scriitură din *Oceanul întors* drept o „anulare a vieții”⁵, dată fiind reducerea drastică a inserțiilor cotidianului și distribuirea accentelor valorice asupra semnificațiilor actului creator.

Un element-cheie al poeziei lui Radu Petrescu este Ideea, cu o clară componentă a temporalității, bazată pe o imersiune în trecut și pe o revenire în prezent, mecanismul de revelare a Ideii fiind ritmul și dimensiunea stilistică, ca dinamică a creației și a interiorității. Dacă primele jurnale acordă un loc important interiorității, avatarurilor eului, experiențelor subiective, jurnalele din ultimii ani presupun o tot mai clară reliefare a eului social, care este din ce în ce mai vizibil în aceste pagini, Alexandru George percepînd, în această exteriorizare un fel de înregistrare a frustrărilor declanșate de lipsa unei receptări adecvate a ideilor și principiilor exprimate în cărți și articole. Gheorghe Glodeanu interpretează *Catalogul mișcărilor mele zilnice* în funcție de criteriul diacronic, insistînd pe acele dimensiuni ale autoreflexivității, pe descrierile de natură sau pe notarea concretului, prin exemplificări și prin reconsiderarea percepției vizuale sau a rescrierilor.

Nemulțumirile și dificultățile prozatorului se leagă de neputința de a scrie, de lipsa bibliotecilor, a sălilor de spectacol, a prietenilor, a rutinei. Dacă Ion Vlad sesizează dimensiunea diaristului îndrăgostit, vulnerabil în absența persoanei iubite, Mihai Zamfir consideră acest jurnal drept un jurnal intim, asemenea aceluia al lui Titu Maiorescu, C. A. Rosetti sau al lui Octav Șuluțiu, pentru Radu Petrescu jurnalul fiind un „exercițiu zilnic”⁶. Esența *Oceanului întors* este inventarul lecturilor parcurse și adnotate, elanul erudit al comentariilor care transpun literatura în perimetrul existențial, dar și încercarea de recuperare a unei tradiții a prozei românești, ca și Mircea Horia Simionescu și Alexandru George, cum remarcă într-un studiu criticul Cornel Ungureanu⁷. Gheorghe Crăciun constată absența sau invocarea destul de rară a unor autori importanți ai modernității literare (Proust, Kafka, Musil, Camus, Faulkner, Borges), dar și prezența unor scriitori clasici esențiali (Homer, Virgiliu, Tasso, Ariosto, Balzac, Flaubert, Caragiale, Urmuz, Joyce), citiți și apreciați nu doar pentru îmbogățire culturală, ci și dintr-o măturisită intenție de a revela resorturile originare, primordiale, ale culturii și literaturii, căci, de pildă, pentru Radu Petrescu, Tasso este cel care descoperă „posibilitățile artefactului literar ca palimpsest estetic”⁸, de la încoace manifestîndu-se plener intenția scriitorului de a depăși opoziția microcosm-macrocosm, care se traduce prin scriere și reprezentare.

Interpretînd traiectoria creației lui Radu Petrescu, criticul Mircea Bențea inventariază și relieful biografiei scriitorului, perceput ca un „om care savurează frumusețile vieții și scrie neîncetat”⁹. Dumitru Radu Popa consideră¹⁰ că jurnalul nu destăinuie în întregime arhitectura subiectivității, ci adastă într-un spațiu în care persoana nu este expusă în totalitate, printr-un fel de fugă de realitate, dar și prin prezența pleneră, prin autenticitatea scrisului, prin mișcarea interioară, tensiunea ideatică pe care o declanșează scriitura autobiografică, o călătorie printre cărți și autori, printre idei și teme literare. Eugen Simion crede că în spatele scriiturii

³ Marian Papahagi, *Cumpănă și semn*, Editura Cartea Românească, 1990, p. 118.

⁴ Marin Mincu, *Textualism și autenticitate (Eseu despre textul poetic III)*, Editura Pontica, Constanța, 1993, p. 173.

⁵ Dan Cristea, *op. cit.*, p. 220.

⁶ Mihai Zamfir, *op. cit.*, p. 105. Criticul opune jurnalul de existență scris de Radu Petrescu celui de criză, primul prezentat în termeni laudativi datorită notației continue și constante.

⁷ Cornel Ungureanu, „Scriitorul și literatura înconjurătoare” în *Contemporanul*, nr. 22, 1978, p. 10.

⁸ Gheorghe Crăciun, *Doi într-o carte (fără a-l mai socoti pe autorul ei) Fragmente cu Radu Petrescu și Mircea Nedelciu*, Editura Grinta, Cluj-Napoca, 2003, p. 37.

⁹ Mircea Bențea, *op. cit.*, p. 155.

¹⁰ Dumitru Radu Popa, *Obsesia literaturii, în România literară*, nr. 35, 1981, p. 5.

autobiografice se întrezărește un personaj marcat de o teamă de existență și de un intens atașament pentru literatură. Observând absența unui destin prozaic a intelectualului confiscat total de literatură, Eugen Simion delimitează patru teme privilegiate ale jurnalului: dificultatea de a scrie, modul inedit de a regândi și remodela literatura, notațiile referitoare la exterioritate și tematica existențială¹¹.

Pentru Mircea Mihăieș confesiunea lui Radu Petrescu este discretă, însă nu este absentă, chiar dacă Mircea Iorgulescu are altă opinie, căci în *Oceanul întors* „confesiunea lipsește aproape cu totul”¹², existînd o anumită vehemență a tonalității, chiar dacă scriitorul deține o știință a expulzării întâmplărilor dizgrațioase, deși în *Pentru buna întrebuințare a timpului* limbajul este mult mai dezinhibat, iar Norman Manea mărturisește că în ultima parte a vieții unele defulări mai puțin pudice s-au făcut simțite în jurnal și în existența scriitorului.

Mircea Mihăieș constată că scrisul greoi, monoton oarecum, al lui Radu Petrescu este o oglindă a unei existențe monotone, în care obsesia scrisului este o supapă a ipostazei eului social, a individului nevoit să exercite o muncă birocratică obositoare pentru a-și câștiga traiul. În *A treia dimensiune*, Radu Petrescu, la 30 de ani, se regăsește în ipostaza unui scriitor cu o mai mare siguranță, chiar dacă sunt prezente unele discrepanțe, reveniri și reevaluări ale unor opinii teoretice. Mircea Muthu crede că acest jurnal revelează o stare intermediară între cotidian și ficțional, prezentîndu-se astfel o deschidere a operei spre sensuri și intenții estetice noi, astfel încît asumarea acestei geografii spirituale se nuanțează și se îmbogățește și prin numeroasele racorduri intertextuale prezente în paginile jurnalului¹³.

Virgil Podoabă remarcă faptul că, în *Părul Berenicei*, condiția scriitorului este una ingrată, prin insignifianța ontologică a sa¹⁴. Sunt relevate momentele de criză creatoare, cînd ritmul scrisului e lent, existînd numeroase capcane pe care scriitorul încearcă să le depășească. Nicolae Berindeiu consideră că jurnalul lui Radu Petrescu „marchează... tentativa de regăsire a unității ființei dispersate în incoerența istoriei.”¹⁵ Cu toate acestea, tenta narcisismului nu este deloc de neglijat, jurnalul fiind considerat de autor ca o oglindă montată între scrierile de ficțiune cu scopul de a sugera dimensiuni și sensuri inedite, adînci, revelatoare. Scopul primordial al jurnalului derivă din nevoia de autocunoaștere, el fiind însă și o „pavăză împotriva uitării”¹⁶, un jurnal al existenței. Deși scriitorul consideră că jurnalul are o componentă ficțională, există anumite corelații între personajul jurnalului și autorul lui prin înregistrarea unor detalii și evenimente personale, dar și prin prisma scrisului perceput ca o revelatorie oglindă printre alte cărți sau a momentelor de criză creatoare. Fără îndoială că jurnalul are o astfel de componentă a narativității, existînd etape praguri și nivele de raportare la realitate, de la dosarul de existență, la dosarul de Idei, revelatoriu pentru un intelectual reputat pentru modul său de a delimita nuanțele și de a interpreta formele realului.

Nicolae Berindeiu observă teama diaristului că cititorul va percepe doar persoana fizică, reală, cu defectele sale, de aici rezultînd și tentația rescrierilor, a eliminărilor și a adăugirilor succesive: „...și cînd mă uit pe propria mea foaie mi se pare tare sărac ce fac, de o uscăciune dezesperantă. Însă, vezi, problema este să exploatez această uscăciune, să o ridic la demnitatea artei. Iată un vis de infern, care se realizează.”¹⁷. Criticul observă că, la nivelul aparent, textul jurnalului are o postură statică, chiar dacă substanța este dinamică, ce pornește și din teama de neînțelegere a celor care îi receptează opera. Ion Manolescu apreciază importanța *Oceanului întors* bazîndu-se pe două argumente: notațiile precise ale detaliilor

¹¹ Eugen Simion, *Jurnalul lui Radu Petrescu (I)*, în *Ramuri*, nr 6, 1988, p. 6.

¹² Mircea Iorgulescu, *Firescul ca excepție*, Editura Cartea Românească, București, 1979, p. 203.

¹³ Mircea Muthu, *Alchimia mileniului*, Editura Cartea Românească, București, 1989, p. 72.

¹⁴ Virgil Podoabă, *Părul Berenicei de Radu Petrescu*, în *Familia*, nr. 3, 1982, p. 3.

¹⁵ Nicolae Berindeiu, *op.cit.*, p. 72.

¹⁶ Mircea Bentea, *op. cit.*, p. 108.

¹⁷ Nicolae Berindeiu, *op. cit.*, p. 66.

existenței zilnice, ignorându-se climatul literar al epocii, dar și tentația vizualului și a picturalului, a livrescului și a reverberațiilor amintirii, cu tenta anamnetică a unui stil precis și delicat totodată. Mircea Iorgulescu subliniază ineditul jurnalului prin absența cronologiei, ce imprimă creației ritm și substanță, particularitățile ce încadrează cartea în categoria jurnalului fiind imersiunea în cotidian, cultivarea detaliilor și a fragmentelor de viață, acuratețea descriptivă, dar și reliefaarea intermitențelor afective.

S-a spus, pe bună dreptate, că în cazul creației lui Radu Petrescu jurnalul are calitatea unui text de escortă, el putând fi perceput ca un ghid de lectură al romanelor. De pildă, *Părul Berenicei*, poate fi privit ca un metadiscurs pentru *Matei Iliescu*. Scriitorul simte mereu nevoia, în limbaj să sublinieze importanța unor detalii, să aprecieze unele procedee sau componente ale mecanismelor epicului, dincolo de alura narcisistă existând momente de clamare a crizei, a poticnirilor, a încleștării autorului cu impulsurile originare ale propriului text. Pentru Livius Ciocîrlie, *Părul Berenicei* e o „carte ieșită din comun” prin legătura insolită a textului autobiografic cu literatura autorului său, pentru că în urma lecturii jurnalului, cititorul extrage sensuri și semnificații noi, romanul *Matei Iliescu* fiind înțeles mai bine, mai nuanțat prin prisma acestui jurnal de creație¹⁸, a cărui funcție este de a amplifica resorturile spirituale ale eului diurn și ale celui nocturn.

Mixtura de fapte banale și episoade ale interiorității, de elemente concrete și resurse metafizice notate în textul autobiografic are aspectul unui colaj, a unei operațiuni de bricolare prin care faptul banal e transferat în teritoriul estetic, astfel încât Gheorghe Grigurcu numește opera lui Radu Petrescu o „comedie umană estetică”, cu resurse ale reprezentării mimetice, dar și cu un fond - etic și estetic - substanțial. Substanța *Jurnalului* e delimitată în jurul a două dimensiuni, a literaturii și a vieții, literatura regăsindu-se în planul principal, în timp ce existența are rol de fundal. E vorba aici de un jurnal ale cărui personaje principale sunt cărțile și norii, străzile și oamenii, un document autentic și estetic deopotrivă. Izolarea autorului, orgoliul său sunt tentative „de a ieși din serie”, cum remarcă Dan Culcer¹⁹.

În prefața ediției integrale a *Jurnalului* lui Radu Petrescu, criticul Ion Bogdan Lefter afirmă că textul complet al operei diaristice a prozatorului țîrgoviștean reprezintă „o restituire monumentală, de o excepțională valoare culturală”²⁰. Jurnalul acoperă 34 de ani, o viață de om care se confundă cu cea a scriitorului, în timp ce notațiile reprezintă însemnări cotidiene, cu pauze ale scrisului, uneori destul de îndelungate, ce urmează să fie recuperate „în mici bilanțuri de etapă”²¹. Jurnalul este, de fapt, o capodoperă impunătoare a unuia dintre cei mai subtili și profunzi scriitori români postmoderni.

Încercînd să contureze profilul jurnalului lui Radu Petrescu, criticul Alexandru George observă spațiul lecturii, al meditațiilor și a proiectelor: „Un om într-un timp și într-un spațiu, care pentru el devine unul al lecturii și al scrisului, al observațiilor, al meditațiilor și proiectelor amplu și cu încredere dezvoltate în decursul anilor, iată un subiect mai românesc decît orice tramă epică inventată, alcătuită din episoade și urmărind un efect dramatic”²². Pe de altă parte, Marian Papahagi reliefează compoziția de tip caleidoscopic în care se înscriu toate fețele și dimensiunile jurnalului: „Nu sunt mulți scriitori care să fi aruncat în aceeași măsură cu Radu Petrescu totul pe o miză atît de nesigură cum e căutarea acelei himere care este esența (tehnică, morală, plastică) a «literaturii» înseși. Sub același unghi, jurnalul lui

¹⁸ Livius Ciocîrlie, „Cărțile ieșite din comun” în *Orizont*, nr. 8, 1981, p. 2.

¹⁹ Dan Culcer, „Radu Petrescu: Proze” în *Vatra*, nr. 8, 1972, p. 7.

²⁰ Radu Petrescu, *Jurnal*, Editura Paralela 45, Pitești, 2014, p.5.

²¹ *Ibidem*, p.6.

²² Alexandru George, *Petreckeri cu gîndul și inducții sentimentale*, Editura Cartea Românească, București, 1986, p. 48.

Radu Petrescu trebuie așezat între cărțile, atît de rare, unde aventura literară este însăși aventura existenței”²³.

Odiseea scrierii jurnalului începe în 1944, pe cînd Radu Petrescu era elev la Liceul „Ienăchiță Văcărescu” din Tîrgoviște, în elanul creator al cercului său de camarazi (Mircea Horia Simionescu, Costache Olăreanu), angrenați și ei în aceeași aventură acaparatoare. Pentru el însă, va deveni preocupare de prim rang, exercițiu decisiv, desăvîrșire de sine și în cele din urmă o operă de anvergură, fundamentală: „În 1944 am început să scriu jurnalul și abea doi ani mai tîrziu m-am apucat cu rîvnă de acest exercițiu zilnic, pe care îl continui și astăzi. Adevărata mea școală a început atunci, în 1946, cu jurnalul. Peste alți doi ani, în 1948, am renunțat definitiv la versuri și mi-a trecut vag prin minte ideea de a face roman”²⁴.

Acest jurnal al adolescenței petrecute la Tîrgoviște, continuat cu cel al studenției bucureștene, este publicat tîrziu, după 1989, și atunci fragmentar în cîteva reviste literare. Un volum apare în 1999 sub titlul *Catalogul mișcărilor mele zilnice*, titlu dat de Editura Humanitas, parafrazînd o însemnare a scriitorului din 13 aprilie 1949. Este al doilea volum de jurnal al lui Radu Petrescu, după *A treia dimensiune* (1984), care apare în forma lui neprelucrată. Chiar din primele pagini ale jurnalului adolescentin se prefigurează ritmul, temele, nucleeele, adică tot ceea ce va constitui amprenta inconfundabilă a jurnalului său de mai tîrziu. Farmecul lui este cu atît mai profund, mai natural, cu cît paginile sale au fost editate ca atare, nu rescrise sau selectate. Din acest motiv asistăm la o mixtură impresionantă de naivități și exaltări adolescentine, planuri irealizabile, dar și de judecăți uimitor de mature, de pagini sclipitoare sau lecturi serioase. Sensibilitatea rafinată a autorului transformă spațiul provincial al Tîrgoviștei într-un teritoriu privilegiat. Preocupările sale intelectuale (scrierea revistelor-manuscris, cenaclurile) au darul de a proiecta o lumină afectivă asupra vieții orașului.

Demne de mare interes e modul în care Radu Petrescu își comentează propriile note autobiografice, revenind asupra unor procedee și modalități discursive, astfel încît jurnalul său are, cum s-a mai spus, aspectul unui palimpsest, cu scriituri suprapuse, cu notații multistratificate, prin recitare lucidă a însemnărilor diaristice anterioare: „Recitit aceste note. Catalogul mișcărilor mele zilnice este, așa cum și trebuie, monoton, făcut din fapte ale tuturor. Și nici măcar fapte. La începutul lunii octombrie, anul trecut, scriam (și spuneam) că în jurnal nu se consemnează evenimente, care sunt indiscrete, abătînd atenția de la ritm (și pe urmă evenimente propriu-zise cunosc doar femeile), ci la ce oră autorul s-a sculat de la masă, la ce oră și-a întîlnit prietenii, ce haină purta cutare, planurile, lecturile, visele, bolile, temperatura și celelalte. Cu cît elementele acestea sunt mai șterse, cu atît mai adevărat e jurnalul, cu atît mai inefabil, mai apropiat de puritate.”²⁵

Tehnica transcrierii graduale a senzațiilor urmărește inițial un fel de abandon în spațiul percepțiilor, urmînd ca mai apoi acestea să se clarifice, să fie conștientizate și ordonate: „Stau în casă, fereastra e deschisă și perdeaua se mișcă în vînt. Lumină, căldură, albastru, aur, aer, cîntecul îndepărtat al unui cocoș, o moară de apă, huruitul căruțelor, vrăbiile, un copil de doi ani care vorbește sub fereastră, găinile, un clacson de automobil și și bîzîitul unei muște prin cameră- toate acestea și-au pierdut individualitatea pentru un moment ca să participe la un corp comun, fără nume încă inventat, un corp sonor, ciudat de plăcut, ciudat de simplu, efemer și veșnic în același timp...”²⁶.

Revelatoare pentru paginile autobiografice ale lui Radu Petrescu sunt reflecțiile cu privire la raportul greu de disociat dintre eu și lume, dintre luarea în posesie, prin intermediul

23 Marian Papahagi, *Cumpănă și semn*, Editura Cartea Românească, București, 1990, p. 117.

24 Radu Petrescu, *Părul Berenicei*, Editura Cartea românească, București, 1981, p. 207.

25 Radu Petrescu, *Jurnal*, Editura Paralela 45, Pitești, 2014, p. 78.

26 Radu Petrescu, *Catalogul mișcărilor mele zilnice*, *Jurnal* 1946- 1951/ 1954- 1956, Editura Humanitas, București, 1999, p. 26.

senzațiilor și percepțiilor, a lumii și impregnarea subiectivității, a eului, de materialitatea unui real ce se impune cu stringență conștiinței: „Unde sfârșește una și-ncepe cealaltă nimeni nu poate spune, nimeni să puie hotar și să arate pînă unde aparținem lumii externe sau pînă unde această lume ne aparține. Zic «ideile, senzațiile mele», cum aș zice «cărțile, ceasornicul și pantofii mei» și spun «poporul și patria mea» și chiar «persoana mea»! De cîte ori nu desemnăm ca ale noastre lucruri cărora le aparținem! *Eu* e antecedat de *al meu*; acesta se naște ca posesor, se recunoaște pe sine ca posesor, apoi producător și încheie apărînd ca veritabilul *eu* cînd ajunge să-și proporționeze în chip direct producția și consumația.” „Eu și lumea, noi ne creăm mutual și din acest joc de acțiuni și reacțiuni mutuale naște în mine conștiința eului meu, *eul meu* mai înainte de acel stadiu cînd va fi devenit, net și sec, *eu, eu pur*. Conștiința de mine însumi e centrul jocului reciproc dintre universul meu extern și universul meu intern. Personalul iese din posesiv”²⁷.

Provincia se transformă din locul veșnicului plictis în spațiul miraculos care configurează o lume care nu așteaptă decît să fie transcrisă. Lectura se intensifică, se definește un program de lucru (scriitorul traduce concomitent din *Confesiunile* Sfîntului Augustin) și, tot mai decis se configurează destinul său literar. Adolescența rămîne totuși pentru diarist „creuzetul exemplarului demers creator de mai tîrziu”²⁸: „Înverșunat recunosc că ce am fost pînă acum nu valorează nimic, dar că totuși se distilează dincolo de hîrtie o esență prețioasă în numele căreia am obligația să cred în geniul meu”²⁹. Utopiile adolescentine se vor materializa o dată cu plecarea la București, de îndată ce ajunge în atmosfera de emulație intelectuală a colegilor și prietenilor săi și este încurajat de profesorii exemplari de la Facultatea de Litere (G. Călinescu, Tudor Vianu, Adrian Marino). Jurnalul capătă, în aceste circumstanțe, o consistență nouă, Radu Petrescu surprinzînd traumele care îl vor încerca pe Călinescu - mentorul său, privațiunile la care va fi supus împreună cu familia sa și grijile pentru vremurile acelea dificile. Jurnalul își conturează tot mai armonios profilul, fiind însoțit de o poetică implicită, care va deveni un nucleu fundamental al textului autobiografic: „În jurnal nu se spune tot, ci simplu, plin, ascultînd ritmul interior al vieții”³⁰. Tot acum se înregistrează primele însemnări despre proiectul *Didacticii*, carte ce revine ca un laitmotiv în scrierile viitoare.

Mircea Bentea remarcă scindarea jurnalului lui Radu Petrescu într-un jurnal al „duratei inefabile” (o cronică a cotidianului, mai mult sau mai puțin consistent, o radiografie a universului interior, o analiză a conștiinței), jurnalul lecturilor (Dante, Petrarca, Călinescu, Balzac, Stendhal, Proust, Gide, Amiel, Renard, Maiorescu) și, cel mai relevant, jurnalul de creație. Cele trei dimensiuni diaristice interferează, întregind imaginea caleidoscopică a atelierului unui prozator care făurește totul cu premeditare, subordonat unei arhitecturi de ansamblu, în ciuda unui fragmentarism ce transformă textul într-o continuă și derutantă metamorfozare. Prozatorul aduce în prim-plan imaginea a două spații definitorii pentru structura sa intelectuală și emoțională: Bucureștiul - spațiul mitic al formării, al muzeelor și bibliotecilor, al expozițiilor și al prietenilor, iar Petrișul - satul transilvănean unde descoperă intensitatea singurătății și unde exersează aventura solitară a scrisului. Aici, lectura devine un mod de a trăi esențial, aventura existenței fiind trăită doar pentru a fi immortalizată pe hîrtie, pentru a fi scrisă.

La doi ani după moartea lui Radu Petrescu, vede lumina tiparului volumul *A treia dimensiune* (1984), care cuprinde jurnalul anilor 1957- 1959, alături de un grupaj de proze

²⁷*Ibidem*, pp. 108-109.

²⁸ Mircea Bentea, *Radu Petrescu- farmecul discret al autoreflexivității*, Editura DACIA, Cluj-Napoca, 2000, p. 129.

²⁹ Radu Petrescu, *Catalogul mișcărilor mele zilnice*. Jurnal 1946- 1951/ 1954- 1956, Editura Humanitas, București, 1999, p. 14.

³⁰*Ibidem*, p. 115.

scurte, exerciții subtile de virtuozitate stilistică. Sunt surprinși anii când scriitorul se află deja la București, după ce a renunțat la cariera de dascăl în satul transilvănean. În speranța că se va putea dedica în întregime scrisului, aceste pagini proiectează o lumină importantă asupra demersului creator, practicat cu pasiune, în ciuda privațiunilor și a diferitelor impedimente: statutul social copleșitor, muncile umile care nu au nimic în comun cu preocupările sale literare și care-l storceau de energie și de sevă creatoare. Stările de abandon total alternează cu împlinirea de a-și vedea copilul crescând sau de a o privi pe Adela (soția sa) pictând, de contempla văzduhul, dar, mai ales, cu trăirea intensă a scrisului: „Apatie sau mai degrabă silă- de tot și de toate, stare puțin plăcută în care mă aflu de doi ani încoace”³¹. Când reușește să scrie o pagină de care să fie satisfăcut, este copleșit și afirmă fără reținere că lumea abundă de frumusețe și că este pe deplin împăcat cu gândul morții, oboseala existenței fiind ne semnificativă, irelevantă: „Viața mea nu-mi aparține decât câteva minute aici, în fața hîrtiei”³².

Jurnalul mustește de informații din toate registrele vieții, căci, colecționând detalii, Radu Petrescu organizează un „catalog” de oameni, fapte, bucurii, tristeți și utopii, vizibile în toate domeniile vieții, de la cel personal, la cel social, politic sau scriitoricesc. În timp ce Mircea Horia Simionescu și Costache Olăreanu promovează ludicul și ironia, Radu Petrescu aduce ca reper în proza românească postbelică „o gravitate structurală”³³. Preocuparea față de conceperea migăloasă, lucidă și responsabilă a operei sale, îi asigură lui Radu Petrescu un statut privilegiat în cadrul *Școlii de la Tîrgoviște*.

Prozatorul tîrgoviștean susține că lumea este un conglomerat al timpului său, iar artistul conturează o nouă lume, un nou univers cu o altă temporalitate, ceea ce ar putea reprezenta durata operei. În accepțiunea lui Radu Petrescu, universul nu ar fi constituit numai din obiecte, ci parte integrantă este omul și totodată gândurile sale generatoare de idei, cartea sau sentimentele. Atunci când încearcă să definească raportul dintre ficțiune și realitate, Radu Petrescu reperează o bifurcare a realității și apariția unui spațiu care se cere a fi definit. Este vorba de spațiul receptării, „acea «a treia dimensiune a prozei», acel «alături de text»”³⁴. Proprietatea acestui spațiu este să se lărgească mereu, cu fiecare cititor nou, pînă la acoperirea spațiului real. Se știe că secolul XX a fost considerat secolul intimității, astfel încît resurrecția literaturii autobiografice și a jurnalului reprezintă o realitate evidentă. Așa cum afirma Eugen Simion în *Întoarcerea autorului. Eseuri despre relația creator- operă*, autorul s-a întors în text, iar criticii au trebuit să recunoască farmecul irezistibil al celui care se află în spatele operei, al celui care scrie. Însă ceea ce este de notat este amploarea pe care a luat-o acest câmp literar care a fost propulsat dinspre periferia literaturii spre centrul ei, după cum menționam, în acest secol al deschiderii către intimitate. Jurnalul devine, în acest context, o formă literară cu statut independent, propriu, care surprinde nu numai prin aspectul său de document sau literaritate, ci și prin disponibilitatea sa de a se deschide prin multitudinea de resurse valorificate.

O astfel de formă individualizată este jurnalul și pentru Radu Petrescu, diaristul asigurându-i-i o parte consistentă a operei sale. Jurnalul devine pentru autor nu doar o *imago mundi*, ci și un exercițiu literar, fără referențialitate, trăind doar oglindindu-se pe sine: „Să scrii e ca și când o undă te cuprinde, te dizolvă și te ia cu ea și te poartă sus, către un cer de lumină și muzici pentru ca după o goană amețitoare să te arunce ție însuși, rușinat de a fi fost

31 Radu Petrescu, *A treia dimensiune (Jurnal, Addenda I- II)*, Editura Cartea Românească, București, 1984, p. 99.

32 *Ibidem*, p. 258.

33 Ion Bogdan Lefter, „Imaginea” prozatorului, în „Contrapunct”. nr. 22/ 1992.

34 Mircea Bențea, *Radu Petrescu- farmecul discret al autoreflexivității*, Editura DACIA, Cluj-Napoca, 2000, p. 44.

aproape de zei”³⁵, scrisul fiind pentru el și o modalitate importantă de refugiu, de retragere din fața amenințărilor realului.

De unde imboldul de a scrie (un) jurnal? În primă instanță e vorba de nevoia de a se cunoaște pe sine. Asemenea Sfântului Augustin („A vorbi despre tine însuși nu înseamnă a te cunoaște?”³⁶) Radu Petrescu susținea că traseul interiorității și transpunerea acestuia în pagină dețin o funcție decisivă. Chiar dacă scriind, el se metamorfozează într-o *ființă de hîrtie*, faptul că se plasează pe sine în centrul textelor sale, se dovedește a fi un beneficiu cognitiv și etic: „De cîteva zile stau închis în odăița din curte, chilie asaltată de vegetații și prăvăliri de aer. Cărțile azvîrlă din paginile lor eroi bolgiaci între care sucomb cu respirația tăiată și creierul cuprins de flăcări, îmi recitesc versurile și peste creștetul meu aceeași înnebunitoare rotire a văzduhurilor, aceleași voci chemîndu-mă, amenințîndu-mă, exaltînd incomparabilul meu geniu, trecerea mea printre fapțurile de jos spre îngeri. E ca turbarea unei intoxicații, unei insolății. Ideile cresc și explodează, de aramă. De cîteva zile trăiesc în centrul unui vulcan, pe marginea unui cutremur, sunt aruncat în Paradis și tras cu furie înapoi în Iad”³⁷.

În încercarea sa de a rezuma o poetică a jurnalului, criticul Mircea Mihăieș remarca tocmai această funcție a jurnalului, de a centra timpul interior: „Psihanaliza a legat scrisul, ca act inocent și direct (deci, ca formă a defulării) de un anumit *timp* al scriiturii și al credinței în limbaj. E un limbaj care-l *locuiește*, la modul cel mai direct, pe autorul de jurnale. Pentru acesta, fiecare zi e un timp zero, fiecare nou rînd adăugat jurnalului, o încercare de a *centra* timpul descentrat, «galaxiile în derivă»³⁸. Pe de altă parte, scrierea unui jurnal se legitimează prin statutul său de scut împotriva uitării, de recuperare anamnetică: „Marți. S-au întîmplat atîtea de cînd n-am mai scris aici! Le voi nota mai tîrziu, dacă n-am să uit. Rămîne, rușine a adolescenței mele, această obscură, imensă, nebunească și ridiculă sete de a realiza ceva mare, o operă care se pregătește, știu, dar din care acum nu cunosc nimic”³⁹. Din imperiul prezentului autorul dislocă faptele zilelor, sentimentele ce l-au încercat, melancolia clipei, care se transformă irevocabil în trecut, fiind justificată corelația jurnal – biografie, Roland Barthes considerînd chiar că realul „este întotdeauna ceva scris”⁴⁰.

Convingerea scriitorului țîrgoviștean este că nici propriul jurnal nu scapă de sub incidența consemnării clipelor, a căilor labirintice ale interiorității, toate fiind de fapt pretexte pentru construcții epice în care referențialul și subiectivul se întîlnesc într-un punct privilegiat al destinului ființei: „Înconjurat de ocazii (...) depinde de mine ce vor deveni”⁴¹. Pe de altă parte, chiar realitatea, atunci cînd este înregistrată în jurnal, este receptată prin intermediul literarității, fiind pătrunsă de universul inefabil al cărții și de mirajul scrisului: „(...) simt o dumnezeiască bucurie în vreme ce mă lupt cu materia îndărătnică - din fundul căreia totuși ies volume noi căutînd lumina și- făcînd-o. (...) iată ce vreau să spun cu volumele noi care ies din lucruri. Poate oboseala (desigur!) explică senzația, dar pe mine mă interesează și mă tulbură senzația însăși, ceea ce mă face ea să descopăr”⁴².

Nu puține dintre paginile jurnalului lui Radu Petrescu dedicate literaturii sunt constituite din adevărate incursiuni în teoria literaturii, din redarea lucidă a unor concepte și termeni prin care se încearcă circumscrierea miraculoasei prezențe a textului, chiar dacă astfel de pagini nu sunt lipsite de crispări afective, de angoasa scriitorului de a trăi într-un

35 Radu Petrescu, *Jurnal*, Editura Paralela 45, Pitești, 2014, p.21.

36 Sfântul Augustin, *Confesiuni*, Editura Humanitas, București, 1988, p. 203.

37 Radu Petrescu, *Jurnal*, Editura Paralela 45, Pitești, 2014, p.36.

38 Mircea Mihăieș, *Cărțile crude. Jurnalul intim și sinuciderea*, Editura Amarcord, Timișoara, 1995, p. 244.

39 Radu Petrescu, *Jurnal*, Editura Paralela 45, Pitești, 2014, p.20.

40 Roland Barthes, *S/z*, în „Secolul 20”, nr. 8-9-10/1981.

41 Radu Petrescu, *Oceanul întors*, Editura Cartea Românească, București, 1977, Ediția a II-a, Editura All, 1996, p. 96.

42 Radu Petrescu, *Jurnal*, Editura Paralela 45, Pitești, 2014, p. 47.

orizont închis, lipsit de speranță, îndepărtat de lumea providențială, consolatoare și utopică a Ideilor: „Trăiesc într-un orizont închis, dincolo de care mi-e teamă că nu mai este nimic. Timpul există numai ca expresie empirică, desigur, și îmi apare în minte când îmi devin exterior și sunt un om practic, când Ideile îmi sunt atât de departe încât se pare că le-am și uitat și din om viu mă văd transformat într-o simplă abstracție.”⁴³

În cazul lui Radu Petrescu, problema autenticității, ca și toposul biografiei capătă o calitate inedită, căci nu e vorba de o autenticitate a trăirii în sensul lui Gide sau Camil Petrescu, ci de o sinceritate a scriiturii, deoarece jurnalul este un spațiu textual ce respiră și se configurează pe sine prin scris: „...totul în jur tinde spre această stare absolută, spre vibrația aceasta pură dincolo de care nu mai este nimic”⁴⁴. Așadar, jurnalul devine, pe lângă un spațiu privilegiat al existenței și un exercițiu literar al scrierii cu și despre sine: „Dincolo de operă nu mai e altceva decât moartea”⁴⁵, afirma scriitorul. Radu Petrescu pătrunde în universul literaturii cu toată ființa sa biologică, fizică, psihică și metafizică, simțind intuitiv că este vorba despre un lucru „demn de zei” în care va găsi cu certitudine acel ceva după care ființa sa tânjește. Din cărți va învăța scriitorul totul și tot în cărți își va găsi el refugiul, își va găsi alinarea și forța de a trăi.

Concluzionând, se poate spune că o dată cu „Școala de la Tîrgoviște”, jurnalul redevine o formă fertilă ce își depășește oarecum propriile limite, căci spațiul scriiturii înglobează acum coordonate onirice și intertextuale, care-l transformă într-un loc privilegiat al experimentării și face posibilă conjugarea subtilă a intelectului cu subiectivitatea. Chiar dacă paginile diaristului au încrustate în ele aromele unui timp apus iremediabil, existența unei poetici a scrisului și discursul de extremă finețe transformă confesiunea în act estetic și readuce în orizontul criticii literare *Jurnalul* lui Radu Petrescu.

BIBLIOGRAPHY

1. Bentea, Mircea, *Radu Petrescu. Farmecul discret al autoreflexivității*, Editura Dacia, Cluj-Napoca, 2000
2. Boldea, Iulian, *Aproximații*, Editura Contemporanul, București, 2010
3. Buzera, Ion, *Școala de proză de la Tîrgoviște*, Editura Paralela 45, Pitești, 2007
4. Călinescu, Matei, *Cinci fețe ale modernității. Modernism, avangardă, decadență, kitsch, postmodernism*, Editura Polirom, Iași, 2005
5. Crăciun, Gheorghe, *Doi într-o carte (fără a-l mai socoti pe autorul ei). Fragmente cu Radu Petrescu și Mircea Nedelciu*, Editura Grinta, Cluj-Napoca, 2003
6. Dragolea, Mihai, *În exercițiul ficțiunii. Eseuri despre școala de la Tîrgoviște*, Editura Dacia, Cluj-Napoca, 1992
7. Glodeanu, Gheorghe, *Narcis și oglinda fermecată*, Editura Tipo Moldova, Iași, 2012
8. Holban, Ioan, *O istorie a jurnalului românesc*, Editura Tipo Moldova, Iași, 2009
9. Ispas, Lucia, *Radu Petrescu – Monografie*, Editura Universității Petrol-Gaze, Ploiești, 2011
10. Lefter, Ion Bogdan, *Primii postmoderni: Școala de la Tîrgoviște*, Ed. Paralela 45, Pitești, 2003
11. Lejeune, Philippe, *Pactul autobiografic*, Trad. de I. M. Nistor, Editura Univers, București, 2000
12. Manolescu, Nicolae, *Literatura română postbelică*, vol. II, Editura Aula, Brașov, 2001

⁴³*Ibidem*, p. 233.

⁴⁴ Radu Petrescu, *Jurnal*, Editura Paralela 45, Pitești, 2014, p.22.

⁴⁵*Ibidem*, p.20.

13. Mihăieș, Mircea, *Cărțile crude. Jurnalul intim și sinuciderea*, Editura Amarcord, Timișoara, 1995
14. Simion, Eugen, *Ficțiunea jurnalului intim*, vol. I-III, Univers Enciclopedic, București, 2001
15. Zamfir, Mihai, *Cealaltă față a prozei*, Editura: Eminescu, București, 1988